

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ต้นไม้กับสิ่งแวดล้อม มิได้เป็นเรื่องใหม่สำหรับวงการสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงหลายปีที่ผ่านมา การใช้ประโยชน์จากคุณค่าของต้นไม้ในแง่ของสิ่งแวดล้อม ก็ได้รับความสำคัญมาโดยตลอด เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าสาธารณชนหรือคนส่วนใหญ่ตระหนักถึงความสำคัญของต้นไม้ ทั้งความสำคัญในระดับมหภาคและความสำคัญในระดับจุลภาค ที่ปรากฏเห็นได้ชัดคือ หน่วยงานราชการ ตลอดจนหน่วยงานรัฐวิสาหกิจและเอกชนได้ให้การสนับสนุนในการฟื้นฟูสภาพป่าไม้และสภาพแวดล้อมของป่าให้กลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด เช่น โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ โครงการป่ารักษาน้ำ โครงการป่าชุมชน โครงการหมู่บ้านป่าไม้ หรือ โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาและฟื้นฟูสภาพป่าไม้ทั้งสิ้น

ปัญหาประการหนึ่งที่พบโดยทั่ว ๆ ไปในเขตเมืองก็คือ ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว (Green Area) พื้นที่สีเขียวในที่นี้ หมายรวมถึง พื้นที่ที่อยู่ในสวนสาธารณะ (Public Park) สวนรุกขชาติ สวนป่าริมทาง ต้นไม้ในเขตทางสาธารณะ เช่น ริมทางเท้า เกาะกลางถนน และยังหมายความถึง ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตพื้นที่เฉพาะ เช่น ตามพื้นที่ว่างของอาคารสถานที่ สำนักงาน หน่วยงาน สถานับการศึกษา ตลอดจนแนวระยะถอยร่นของอาคารสูงขนาดใหญ่ พื้นที่สีเขียวในรูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นที่ทราบกันดีว่ามีส่วนช่วยให้สภาพความเป็นเมืองและภูมิทัศน์ของเมือง (Urban Landscape) ให้น่ามองและมีสภาพแวดล้อมที่ดีแล้วยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเมืองได้อีกประการหนึ่ง

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ อาจเป็นความพยายามของรัฐ โดยโครงการสนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และการรณรงค์ให้รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชนให้หันมาให้ความสำคัญของการพัฒนาและฟื้นฟูสภาพป่าไม้และสิ่งแวดล้อมของประเทศในด้านของสิ่งแวดล้อม จะเห็นว่าต้นไม้ นั้นได้มีบทบาทสำคัญต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศเป็นประการสำคัญ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในเชิงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เช่น การใช้ต้นไม้เพื่อความสวยงามในการตกแต่งสถานที่ การใช้ต้นไม้ในการให้ร่มเงาและเพื่อใช้เป็นแหล่งนันทนาการ การใช้ต้นไม้เพื่อป้องกันความปลอดภัย เป็นต้น และความสำคัญเหล่านี้เองที่ถูกนำมาปรับใช้ในการพัฒนาเมือง (Urban

Development) เพื่อให้เมืองมีสภาพแวดล้อมที่ดี อันเป็นวัตถุประสงค์หลักของการพัฒนาและฟื้นฟูสภาพความเป็นเมืองในยุคปัจจุบัน ได้เป็นอย่างดี ยิ่ง

ท่ามกลางกระแสการรณรงค์ให้มีการปลูกป่าเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมกันนั้นคนส่วนใหญ่ก็มุ่งที่จะไปปลูกต้นไม้บนพื้นที่สูง ในพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร ขณะเดียวกันก็มีการตัดทำลายต้นไม้ใหญ่ในเมืองเป็นจำนวนมากต้นไม้ในเมืองมักถูกละเลยโดยเฉพาะในช่วงปีหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา ราวกับว่าต้นไม้ในเมืองเป็นคนละเรื่องไม่เกี่ยวกับกระแสการอนุรักษ์ป่าและต้นไม้ตามที่กำลังมีการรณรงค์ผ่านสื่อทุกประเภทอยู่ในขณะนี้

ตัวแปรสำคัญที่สุดที่นำไปสู่การตัดต้นไม้ใหญ่คือ การขยายตัวของชุมชนและการเพิ่มขึ้นของจำนวนยานพาหนะ ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์ที่นั่งส่วนบุคคล รถบรรทุก รถโดยสารรับจ้าง รถจักรยานยนต์ทั้ง 4 จังหวะ และ 2 จังหวะ รัฐบาลเปิดโอกาสให้ค้าขาย จำหน่ายได้อย่างเสรีโดยไม่สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ทางกายภาพ คือ ถนน ซึ่งไม่เพียงพอต่อปริมาณการสะสมของจำนวนยานยนต์บนท้องถนน ทำให้เกิดผลลัพท์ตามมาคือ ปัญหาการสะสมตัวของปัญหาการจราจร ทำให้มีการแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มพื้นที่ผิวจราจร เป็นเหตุให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเสนองบประมาณเป็นจำนวนมาก และทำให้ต้นไม้ใหญ่ริมถนนจำนวนมากถูกโค่นทิ้ง ทั้ง ๆ ที่ต้นไม้ริมถนนเหล่านี้สามารถออกแบบเป็นเกาะข้างถนนได้ โดยการขยายก็ยังสามารถดำเนินต่อไปได้

เมืองเชียงใหม่ (เทศบาลนครเชียงใหม่) ปัจจุบันมีพื้นที่ 40.216 ตารางกิโลเมตรจากการรวบรวมข้อมูล ณ สิ้นเดือนธันวาคม 2543 มีประชากรตามทะเบียนราษฎรจำนวน 171,712 คน(งานข้อมูลทะเบียนราษฎร เทศบาลนครเชียงใหม่, 2543) มียานพาหนะอยู่ประมาณ 990,140 คัน (สำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่, 2543) มีสิ่งก่อสร้าง ตึกรามบ้านช่อง ธุรกิจการค้า การลงทุน โรงงานอุตสาหกรรม เป็นเมืองที่มีผู้คนจากทั่วสารทิศ ทุกจังหวัด และจากประเทศเพื่อนบ้านมีการอพยพประชากรเข้ามาอยู่มากขึ้น ทั้งเข้ามาศึกษาและหางานทำ รวมทั้งการเข้ามาท่องเที่ยว ดังนั้นเมืองเชียงใหม่จึงเป็นเมืองดูดซับทรัพยากรจากจังหวัดต่าง ๆ เข้าไปสู่เชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรบุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้แรงงานหรือผู้ใช้สมอง

ความเป็นจริงเมืองเชียงใหม่เจริญแบบเมืองโดดเดี่ยว หรือ เอกนคร (Primate city) เป็นความเจริญเติบโตของเมืองแบบรวมศูนย์ รวมศูนย์ของการพัฒนาทุก ๆ ด้าน เป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคเหนือตอนบน นับตั้งแต่ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (2525-2529) จวบจนถึงปัจจุบันจึงเป็นเสมือนตัวเร่งให้เมืองเชียงใหม่มีการขยายตัวเร็วขึ้นไปอีก วันนี้ประชาชนเชียงใหม่กำลังเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหามลพิษทางอากาศและเสียง ปัญหาขยะล้นเมือง ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัญหาทัศนอูจาดทางสิ่งก่อสร้างตึกรามบ้านช่อง คอนโด ตึกสูง แม้แต่ระบบขนส่งมวลชน เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2526 เทศบาลนครเชียงใหม่ได้ขยายพื้นที่เขตจาก 17.5 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ 40.216 ตารางกิโลเมตร การเร่งส่งเสริมเมืองเชียงใหม่ในฐานะศูนย์กลางการเจริญเติบโต (Growth Center) ในระดับภูมิภาค ส่งผลทำให้เมืองเชียงใหม่เติบโตอย่างรวดเร็ว ในขณะที่สภาพแวดล้อมของเมืองเชียงใหม่เสื่อมถอยลง ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศซึ่งมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะด้านที่มีมลพิษอยู่ในค่ามาตรฐานที่ร่างกายจะรับได้

มลสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ มีมากมายหลายชนิด แต่มลสารที่พบในเขตเมืองเชียงใหม่ มีอยู่ 5 ชนิด ได้แก่ ฝุ่นละออง ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไนโตรเจนออกไซด์ สารประกอบไฮโดรคาร์บอน และคาร์บอนมอนอกไซด์ มลพิษทางอากาศในเมืองเชียงใหม่มีสาเหตุมาจากการเผาไหม้ไอเสียของยานยนต์ อุตสาหกรรม การก่อสร้าง การเผาไร่ การเผาป่าในพื้นที่ใกล้เคียงในเขตเมือง จากเมรุเผาศพและอาจสืบเนื่องจากการเผาขยะ มลสารที่บ่งชี้ว่า อากาศในเมืองเชียงใหม่มีปัญหามลพิษคือ ปริมาณฝุ่นละอองที่เกินค่ามาตรฐานมาก และไนโตรเจนไดออกไซด์ที่มีค่าค่อนข้างสูง รวมทั้งปริมาณมลพิษทางอากาศตัวอื่นๆ ที่มีค่าสูงสุดในช่วงเวลา 7.00-9.00 น. และ 16.00-18.00 น. ซึ่งเป็นช่วงที่มีการจราจรติดขัด (กาญจนา ภูกันก, 2541)

มาตรการต่าง ๆ ได้ถูกนำมาใช้ในการควบคุมระดับมลพิษทางอากาศไม่ให้สูงเกินกว่าระดับค่า มาตรฐานจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้มากขึ้น ซึ่งการเพิ่มพื้นที่สีเขียวหรือการเพิ่มปริมาณต้นไม้ในเขตที่มีปัญหาเป็นมาตรการหนึ่งที่ได้ถูกนำมาใช้ นับเป็นอีกบทบาทหนึ่งของต้นไม้ในเมือง หากเราปลูกต้นไม้จำนวนมากในบริเวณที่มีการจราจรคับคั่ง ต้นไม้ก็จะทำหน้าที่ดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เกิดขึ้นไปใช้ประโยชน์ในการสร้างอาหารของพืช ในขณะที่เดียวกันก็จะคายก๊าซออกซิเจนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ด้วย

เมืองเชียงใหม่เคยมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ปลูกอยู่ตามริมถนนต่าง ๆ หลายสาย ถ้านับอายุย้อนหลังบางต้นมีอายุเกิน 100 ปี เช่น ต้นยางริมถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน ต้นพยอมริมถนนสุเทพ และต้นจืดเหล็กไทยริมถนนสายเชียงใหม่-หางดง ซึ่งบางส่วนถูกโค่น เพราะกรมทางหลวงต้องการขยายแวนอน แนวต้นสักริมถนนมณีนพรัตน์ ก็ถูกตัดทำลายหลายต้น โดยเทศบาลด้วยข้ออ้างการทำทางระบายน้ำตามมติคณะรัฐมนตรี ปัจจุบันต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ยังมีหลงเหลือให้ชาวเชียงใหม่ได้ภาคภูมิใจอยู่บ้าง แต่ก็ยังไม่อยู่ในสภาพที่น่าพอใจ เพราะไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร ดังนั้นต้นไม้ทุกต้นที่อยู่ในเมืองจึงมีความสำคัญต่อระบบนิเวศของเชียงใหม่ โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีอายุหลายสิบปีที่เติบโตมากับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่และเป็นสิ่งอ้างอิงสิ่งหนึ่งที่สามารถบอกเรื่องราวในประวัติศาสตร์ได้

ปัจจุบันถึงแม้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่ตื่นตัวและตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการปลูกต้นไม้ใหญ่ในเมืองมากขึ้นก็ตาม เพราะเห็นผลกระทบที่เกิดจากชีวิต

ประจำวัน แต่การปลูกต้นไม้ยังมีอุปสรรคอยู่มาก การรณรงค์ให้องค์กรรัฐ องค์กรประชาชน และองค์กรเอกชน ได้เล็งเห็นความสำคัญของต้นไม้ เป็นภารกิจที่จะต้องร่วมมือกัน มีความสำคัญ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เพื่อการพัฒนาเมืองเพื่อให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

ดังนั้นบุคคลฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าภาคเอกชนหรือภาครัฐต้องช่วยกันปฏิบัติและให้ความรู้แก่ประชาชน จะต้องร่วมกันปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักและหวงแหนต้นไม้ ช่วยกันดูแลรักษาต้นไม้ให้เหมือนกับเพื่อนที่มีชีวิตร่วมโลก เพื่อให้ต้นไม้คลุมเมืองให้สีเขียวขจีและร่มรื่นทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตคนเมืองเชียงใหม่

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามที่ว่า

1. การเติบโตของเมืองเชียงใหม่อย่างไรการควบคุมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในทางตรงและทางอ้อมประการใด
2. ควรใช้แนวคิดใดเป็นแนวทางการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่
3. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เอกชน และประชาชน มีบทบาทในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่อย่างไร ทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

การแก้ปัญหาซึ่งแต่เดิมใช้กระบวนการงบประมาณจากภาครัฐดำเนินงานในรูปของการสั่งหรือให้ จากบนลงล่าง (Top Down) เพียงอย่างเดียวจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร จึงได้มีแนวความคิดในการสร้างทัศนคติให้ประชาชนและองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาชุมชนและบ้านเมือง มีการแสวงหาปัญหาร่วมกัน พิจารณาและหาทางแก้ปัญหา และร่วมมือกันแก้ปัญหาในรูปของความร่วมมือระหว่างองค์กรทั้งสาม คือ องค์กรรัฐ องค์กรเอกชน และประชาชน (Intersectoral Co-operation) รับฟังชี้แนะจากประชาชนผู้อยู่อาศัยจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) โดยมีเป้าหมายว่า เมื่อทุกคนได้มีส่วนร่วมให้กิจกรรมจะเกิดความรักความหวงแหน นำมาซึ่งการปฏิบัติที่ต่อเนื่องและยาวนาน โดยเฉพาะสามารถรับรู้และแก้ไขปัญหาได้ถูกต้อง

จากเหตุผลดังกล่าวมา ผู้ศึกษามีความเห็นว่าควรจะทำการศึกษาการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ภายใต้บริบทการพัฒนาและการจัดการอย่างยั่งยืน ผู้ศึกษาได้พิจารณาแล้วว่าเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีความเหมาะสม จึงได้นำมาใช้เป็นกรอบคิดเป็นเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยอนาคต (Future Research) เพื่ออธิบายถึงทางเลือกที่คาดว่าจะเป็นไปได้และทางเลือกที่จะดำเนินการในอนาคตในหัวข้อ “การประสานบทบาทขององค์กรรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน ในการจัดการต้นไม้เมืองเชียงใหม่” หวังว่าผลการศึกษาดังกล่าวนี้อาจเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม อาจมีการนำไปใช้โดยหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน สำหรับเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือวางแผนโครงการพัฒนาต่าง ๆ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาเมืองเชียงใหม่หรือเมืองอื่น ๆ อย่างยั่งยืนเป็นอันดับต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมและสภาพของต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2530-2540
- 2) ศึกษาบทบาทขององค์กรของรัฐบาล เอกชน และประชาชน ในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่
- 3) ศึกษาการประสานบทบาทในการจัดการต้นไม้ในเมืองของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน

1.3 ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ถึงการประสานบทบาทของภาครัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่ที่มีต่อการเพิ่มจำนวนต้นไม้ในเมือง

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

กำหนดขอบเขตศึกษาไว้ในตัวเมือง (Urban) ซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ศึกษาคือ ผู้อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ โดย ผู้วิจัยพิจารณาเลือกตัวอย่างเองแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อให้เหมาะสมกับงานวิจัย คือ จะเลือกตัวอย่างโดยเฉพาะกรณีที่มีความรู้และความเข้าใจในการตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แทนประชากรเป้าหมายได้ ในการนี้จะเลือกกลุ่ม ตัวอย่างที่จัดเป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ ตามสาขาอาชีพจำนวน 5 กลุ่ม คือ

- 1) กลุ่มข้าราชการ
- 2) กลุ่มนักวิชาการ
- 3) กลุ่มนักการเมือง
- 4) กลุ่มนักธุรกิจผู้มีชื่อเสียงทั่วไป
- 5) กลุ่มนักอนุรักษ์

1.3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มุ่งมุ่งศึกษาประเด็นดังนี้

- 1) ศึกษาปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาเกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่ในกรอบแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 2) ศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ โดยศึกษาสภาพในปัจจุบัน และแนวทางแก้ไขที่กำลังดำเนินการ รวมทั้งศึกษาบทบาทขององค์กรของรัฐ เอกชน และประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง
- 3) ศึกษาแนวโน้มในอนาคตของการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ โดยศึกษาจากทัศนะของหัวหน้าหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้นำชุมชนและตัวแทนประชาชน

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษานำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาใช้เป็นแนวคิดหลัก พร้อมทั้งนำแนวคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยนำแนวคิดดังกล่าวมาผสมผสานกันเพื่อให้เกิดเป็นการศึกษาแบบองค์รวม พร้อมทั้งนำเอาเทคนิควิธีวิจัยแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Futures Research-EFR) มาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างฉันทมติ (Consensus) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ของกลุ่มตัวอย่าง (Sample) ที่ใช้สาขาอาชีพเป็นจำแนก (Classification) โดยใช้วิธีการเลือกแบบ “Expert Choice” คือ เลือกผู้มีความรู้และประสบการณ์มาเป็นตัวแทนของกลุ่ม ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้จำแนกออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 31 คน

การศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) และวิธีการวิจัยแบบอีเอฟอาร์ (Ethnographic Futures Research) คือ การวิจัยโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงมนุษยวิทยาตามแนวใหม่ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพมุกกว้างเกี่ยวกับการจัดการต้นไม้สำหรับเมืองเชียงใหม่ในอนาคต โดยเน้นจุดสนใจในเรื่องดังกล่าวไปในอนาคตในระยะเวลาอีก 20 ปีข้างหน้า กำหนดหัวข้อสำหรับการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมาพิจารณาวิเคราะห์ร่วมกันเพื่อสรุปถึงการจัดการในอนาคตในภาพรวมที่เป็นไปได้มากที่สุด

1.4.2 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งวิเคราะห์ถึงการจัดการต้นไม้สำหรับเมืองเชียงใหม่ในอนาคต คือเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2563 หรืออีก 20 ปีข้างหน้าให้ได้ภาพอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด

เป็นการศึกษาโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และต้องใช้เวลามากพอสมควร เพื่อให้ครอบคลุมในส่วนสำคัญและให้ครบถ้วนอยู่ในกรอบการซักถามที่วางไว้ การสัมภาษณ์ในบางเรื่องและบางหัวข้อ เป็นไปได้ที่ว่าจะอาจจะไม่ได้ข้อมูลหรือทัศนคติที่ละเอียดลึกซึ้งเท่าที่ควร หรืออาจมีบางกลุ่มตัวอย่างที่ไม่อาจแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีอิสระมาก ทั้งนี้เพราะติดอยู่ในกรอบระเบียบของทางราชการ แต่ผู้ศึกษามุ่งจะทำให้ได้ผลสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

1.4.3 กลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ในส่วนข้อดีของการเลือกตัวอย่างแบบนี้คือ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถเลือกทำตัวอย่างให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยเป็นการเลือกตัวอย่าง โดยผู้ศึกษาพิจารณาเลือกตัวอย่างเอง เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของการวิจัย คือ จะเลือกตัวอย่างโดยเฉพาะกรณี que คิดว่า สามารถเป็นตัวแทนของประชากรเป้าหมายได้ ส่วนข้อเสีย นั้นแม้ว่าวิธีการเลือกตัวอย่างแบบนี้ อาจไม่ดีเท่ากับการสุ่มตัวอย่างวิธีอื่นๆ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการตามแบบในเชิงเป็น ไปได้ตามโอกาสทางสถิติ แต่โอกาสที่จะใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงก็มีมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการศึกษาวิจัยประเภทเจาะลึกที่ใช้ตัวอย่างเพียงไม่กี่ราย (จักรพันธ์ วงษ์บูรณาวิทย์, 2530) การศึกษาวิจัยเรื่องนี้จะเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จัดเป็นกลุ่มบุคคลชั้นนำและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการ พัฒนาและอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ รวม 31 คน ซึ่งพิจารณาจากกฎเกณฑ์และการกลั่นกรองจาก ความรู้ ความสนใจ และความเกี่ยวข้องกับการจัดการต้นไม้ในเมือง ซึ่งเห็นว่าเป็นจำนวนพอสมควร และครอบคลุมสำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้แล้ว

กลุ่มบุคคลชั้นนำของเมืองเชียงใหม่ที่เลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างนี้ ได้ถูกกำหนดให้ เป็นบุคคลชั้นนำโดยใช้เกณฑ์การพิจารณาในเรื่องต่าง ๆ เช่น

- 1) เป็นบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสำคัญของเมืองหรือจังหวัดเชียงใหม่ เช่น นายกเทศมนตรี นักการเมือง นักธุรกิจ นักวิชาการ และนักอนุรักษ์ เป็นต้น
- 2) บุคคลชั้นนำแตกต่างจากมวลชนโดยทั่วไป เพราะมีปัจจัยหรือส่วนประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ความมั่งคั่ง สถานภาพ และอำนาจ โดยปกติแล้วจะเป็นบุคคลกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคม ซึ่งครอบครองทรัพย์สิน มีสถานภาพทางสังคมที่สูงและเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหาร การตัดสินใจ ซึ่งมีผลกระทบต่อสมาชิกของสังคมนั้นได้โดยตรงก็โดยอ้อม (คณะทำงานวิจัยกลุ่ม สถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือ, 2531)

นอกจากจะใช้หลักเกณฑ์ในการพิจารณากำหนดกลุ่มตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังได้ พิจารณาแนวทางโดยทั่วไปอีก 3 แนวทางใหญ่ ๆ คือ พิจารณาจากตำแหน่ง พิจารณาจากชื่อเสียง

และพิจารณาจากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (ระดม วงษ์น้อย, 2527) และในความเห็นของผู้ศึกษาได้พิจารณาจากบทบาทและความคิดเห็นของนักวิชาการที่โดดเด่นรวมเข้าไว้ด้วย

เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว บุคคลชั้นนำของเมืองเชียงใหม่จะทำการศึกษาวิจัยนี้จะประกอบด้วย ข้าราชการระดับสูง นักวิชาการ นักการเมือง นักธุรกิจ และบุคคลที่มีชื่อเสียงทั่วไป และผู้มีส่วนร่วมอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ เหตุผลในการเลือกกลุ่มประชนเป้าหมายดังกล่าว เพราะถือว่าเป็นบุคคลชั้นนำของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการนำความเจริญหรือการเปลี่ยนแปลงมาสู่เมืองเชียงใหม่ ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต บุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่อยู่ในโครงสร้างอำนาจของชุมชน (Community Power Structure) เป็นสื่อหรือตัวแทนของการเปลี่ยนแปลง (Agent of Change) และจากการที่เป็นบุคคลที่มีอำนาจมีชื่อเสียงเป็นผู้มีค่านับนำถือตา หรือเป็นผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญของเมืองเชียงใหม่ ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งทางราชการหรือในวงธุรกิจก็ตาม ข้อคิดเห็นที่ได้จากบุคคลชั้นนำเหล่านี้จะมีผลเกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบต่อองค์กรที่ทำหน้าที่ตัดสินใจของชุมชนหรือเมืองไม่มากนักน้อย การกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม รวม 31 ราย ตามตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย

ลำดับ	ประเภทกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน
1	กลุ่มข้าราชการ	11
2	กลุ่มนักวิชาการ	5
3	กลุ่มนักการเมือง	3
4	กลุ่มนักธุรกิจและบุคคลที่มีชื่อเสียงทั่วไป	2
5	กลุ่มนักอนุรักษ์	10
	รวม	31

เหตุผลในการเลือกประชากรกลุ่มที่ 1 นั้น เนื่องจากกลุ่มนี้เป็นข้าราชการระดับสูงของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในงานระดับบริหารของจังหวัดเชียงใหม่อยู่แล้ว จะเห็นว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ทำงาน คุณวุฒิและตำแหน่งหน้าที่การงานตรงกับกรอบสำคัญในการซักถาม ในการสัมภาษณ์ ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นนักวิชาการโดยส่วนใหญ่เป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยของจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งล้วนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือไม่ก็เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวกับเมืองเชียงใหม่ สำหรับกลุ่มที่ 3 เป็นนักการเมืองทั้งระดับประเทศ และระดับท้องถิ่นได้เลือกเป็นกลุ่มเป้าหมายเนื่องจาก

เป็นผู้นำท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในพื้นที่ และรับทราบปัญหาเมืองเชียงใหม่มากกลุ่มหนึ่ง ส่วนประชากรเป้าหมายกลุ่มที่ 4 และ 5 เป็นกลุ่มนักธุรกิจและบุคคลที่มีชื่อเสียงทั่วไปและมีส่วนร่วมในการพัฒนาและอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่ นั้น เห็นว่าบุคคลเหล่านี้มีส่วนผลักดันหรือมีบทบาทในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่และการอนุรักษ์ด้วย หากไม่มีการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลบุคคลเหล่านี้จะได้ทัศนคติและภาพของเมืองเชียงใหม่ในกรอบที่กว้างและหลากหลายออกไป

1.4.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีการดังต่อไปนี้คือ

1) การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ใช้วิธีสัมภาษณ์ ตามหลักการที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบ EFR คือ

1.1) การให้เค้าโครงเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นกลางกับผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นการกระตุ้นการสร้างภาพในอนาคต ต่อจากนั้นผู้สัมภาษณ์จะทำหน้าที่บันทึกการสัมภาษณ์ถามคำถามตามความจำเป็นและเหมาะสม เพื่อความชัดเจนและเพื่อให้คำสัมภาษณ์เป็นไปในลักษณะกว้าง ๆ โดยระมัดระวังหลีกเลี่ยงคำถามที่มีลักษณะหว่านล้อม ทั้งในเรื่องของเนื้อหาและรูปแบบ

1.2) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีลักษณะปลายเปิด คือ ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้ล่วงหน้า ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถดำเนินการต่อไปได้นานเท่าที่ต้องการ ถ้าหากการสัมภาษณ์ไม่สามารถจบลงได้ในครั้งเดียวก็สามารถทำต่อในครั้งที่สองหรือสามได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้สัมภาษณ์ แต่อย่างไรก็ตามถ้าเป็นไปได้การสัมภาษณ์ควรจะจบลงภายในครั้งเดียว

1.3) ผู้ศึกษาจะขอให้ผู้สัมภาษณ์แต่ละคนสร้างภาพในอนาคต 3 แบบ คือ ภาพอนาคตในแง่ดี ภาพอนาคตในแง่ร้าย และภาพอนาคตที่เป็นไปได้มากที่สุด ทั้ง 3 แบบ ต้องเป็นสิ่งที่ผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นว่ามีโอกาสเป็นไปได้ และการถามคำถามจะถามตามกรอบสำหรับกรซักถามที่กำหนดไว้

โดยสรุปการสัมภาษณ์แบบ EFR จะเริ่มต้นด้วยการถามผู้ให้สัมภาษณ์ตามกรอบหัวข้อซักถามโดยการขอให้สร้างภาพอนาคตในแง่ดีตามหัวข้อนั้นก่อน ขึ้นต่อไปก็ขอให้สร้างภาพอนาคตในแง่ร้าย ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะต้องใช้วิจารณญาณของตนเองในการตัดสินใจว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีสำหรับสังคมและวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ ในอนาคตทั้งสองแบบนี้จะต้องอยู่ในขอบเขตของความเป็นไปได้ในความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์เอง หลังจากนั้นจึงให้ผู้สัมภาษณ์สร้างภาพในอนาคตของหัวข้อซักถามในแง่ที่เป็นไปได้มากที่สุด คุณค่าของการสัมภาษณ์แบบ

EFR จะเกิดขึ้นในตอนนี้ เพราะในระหว่างนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ จะเริ่มมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งและตระหนักถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เขาอยากให้เกิดขึ้นกับสิ่งที่เขาเห็นว่าน่าจะเกิดขึ้น

2) การกำหนดกรอบการสัมภาษณ์

แม้ว่าการสัมภาษณ์แบบ EFR จะเน้นความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ และให้ความเป็นอิสระแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ แต่ก็ยังมีกรอบหรือแนวทางกว้าง ๆ เพื่อให้การสัมภาษณ์แต่ละรายได้ครอบคลุมทั้งหัวข้อและเนื้อหาอย่างเดียวกัน เพื่อจะได้วิเคราะห์และเสนอผลในลักษณะที่สามารถสร้างข้อสรุปเป็นการทั่วไปเกี่ยวกับภาพอนาคตของการจัดการต้นไม้สำหรับเมืองเชียงใหม่ การกำหนดหัวข้อเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับการวิจัย แบบ EFR หรือ โดยทางชาติพันธุ์วรรณนาทั่วไป ในการศึกษาเรื่องนี้ได้กำหนดกรอบสำหรับการสัมภาษณ์ไว้รวม 3 หัวข้อ ดังนี้

- 2.1) การปลูก
- 2.2) การดูแลบำรุงรักษา
- 2.3) การอนุรักษ์

1.4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียบร้อยแล้วจะได้นำมาวิเคราะห์เพื่อทำการสรุปผลของการสัมภาษณ์ โดยเริ่มต้นที่การอ่านแนวนอน คือ อ่านจากบันทึกการสัมภาษณ์ทุกฉบับที่ละหัวข้อ เช่น อ่านหัวข้อที่ 1 ของทุกฉบับในภาพอนาคตในแง่ดี ภาพอนาคตในแง่ร้าย และภาพอนาคตในแง่ที่เป็นไปได้มากที่สุด และจดแนวความคิดที่สำคัญของแต่ละหัวข้อไว้ เหตุผลก็คือจะสามารถจำแนกความคิดหรือรูปแบบโครงสร้างที่สำคัญและเด่นชัดของแต่ละประเด็นออกมาได้ และใช้เป็นแนวทางการจัดการต้นไม้สำหรับเมืองเชียงใหม่ในอนาคต แล้วนำมาเขียนรายงานการศึกษาต่อไป ซึ่งอาจสรุปกระบวนการเรียบเรียงผลการศึกษาวิจัยได้ 4 ขั้นตอนคือ

- 1) การบรรยายสรุป คือ การจำแนกแจกแจงแนวความคิด ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน หรือเป็นความเห็นร่วมกันของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ หรือทั้งหมดสำหรับในแต่ละหัวข้อของการสัมภาษณ์
- 2) การวิเคราะห์ เพื่อการค้นหาตรวจสอบคำอธิบายสำหรับกรณีที่มีแนวความคิดเบี่ยงเบนหรือขัดแย้งกับแนวความคิดของคนส่วนใหญ่
- 3) การตีความ เป็นการหาความสัมพันธ์ของแนวคิด ที่ปรากฏอยู่ในรายงานการสัมภาษณ์ระบบสังคมวัฒนธรรมปัจจุบัน

4) การวินิจฉัยเป็นการหาแนวทางที่นำไปสู่การแก้ปัญหาและการขัดแย้งที่พบ
อยู่ในรายงานสัมภาษณ์

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการต้นไม้ในเมือง หมายถึง การกระทำหรือดำเนินงานใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
ต้นไม้ การกระทำหรือการดำเนินงานดังกล่าวนี้ โดยครอบคลุมไปถึงการปลูก การดูแลบำรุงรักษา
และการอนุรักษ์ ต้นไม้

ภาครัฐ หมายถึง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปลูก-การดูแลบำรุงรักษาและการอนุรักษ์
ต้นไม้ในเทศบาลนครเมืองเชียงใหม่

ภาคเอกชน หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการผลักดัน หรือมีบทบาทในการกำหนด
ทิศทางเมืองเชียงใหม่ ได้แก่ หอการค้าจังหวัด สภาอุตสาหกรรม

ประชาชน หมายถึง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อกระบวนการตัดสินใจของชุมชนที่เกี่ยวกับ
การปลูกบำรุงดูแลรักษาต้นไม้ และใช้พื้นที่ในพื้นที่เดียวกันกับการปลูกต้นไม้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน
พระสงฆ์

บุคคลชั้นนำ หมายถึง กลุ่มบุคคลชั้นนำในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม
คือ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มนักวิชาการ กลุ่มนักธุรกิจ และบุคคลที่มีชื่อเสียงทั่วไป กลุ่มอนุรักษ์ ซึ่ง
เป็นบุคคลชั้นนำในท้องถิ่นที่มีบทบาท หรือมีส่วนเกี่ยวข้องต่อการตัดสินใจในการกำหนดการ
พัฒนาอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาเมืองเชียงใหม่ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

เมืองเชียงใหม่ หมายถึง พื้นที่อาณาบริเวณซึ่งอยู่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

การประสานบทบาทรัฐ เอกชน ประชาชน หมายถึง การร่วมมือกันระหว่างองค์กร
ของรัฐ เอกชน และประชาชน ในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ ลักษณะของการร่วมมือ
ประสานงาน ได้แก่ การปลูก การดูแลบำรุงรักษา และการอนุรักษ์

ต้นไม้สำหรับเมือง หมายถึง พืชพรรณต่าง ๆ ตั้งแต่ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้เลื้อย ที่ปลูก
ในเมืองปริมณฑลโดยรอบหรือชานเมือง ซึ่งอาจจะปลูกขึ้นบนที่ดินสาธารณะ หรือปลูกในวัด
โรงเรียน สถานที่ทำงาน ริมทางหลวง ถนนระหว่างเมือง ตลอดจนสวนสาธารณะหรือสวน เพื่อ
ความรื่นรมย์ต่าง ๆ

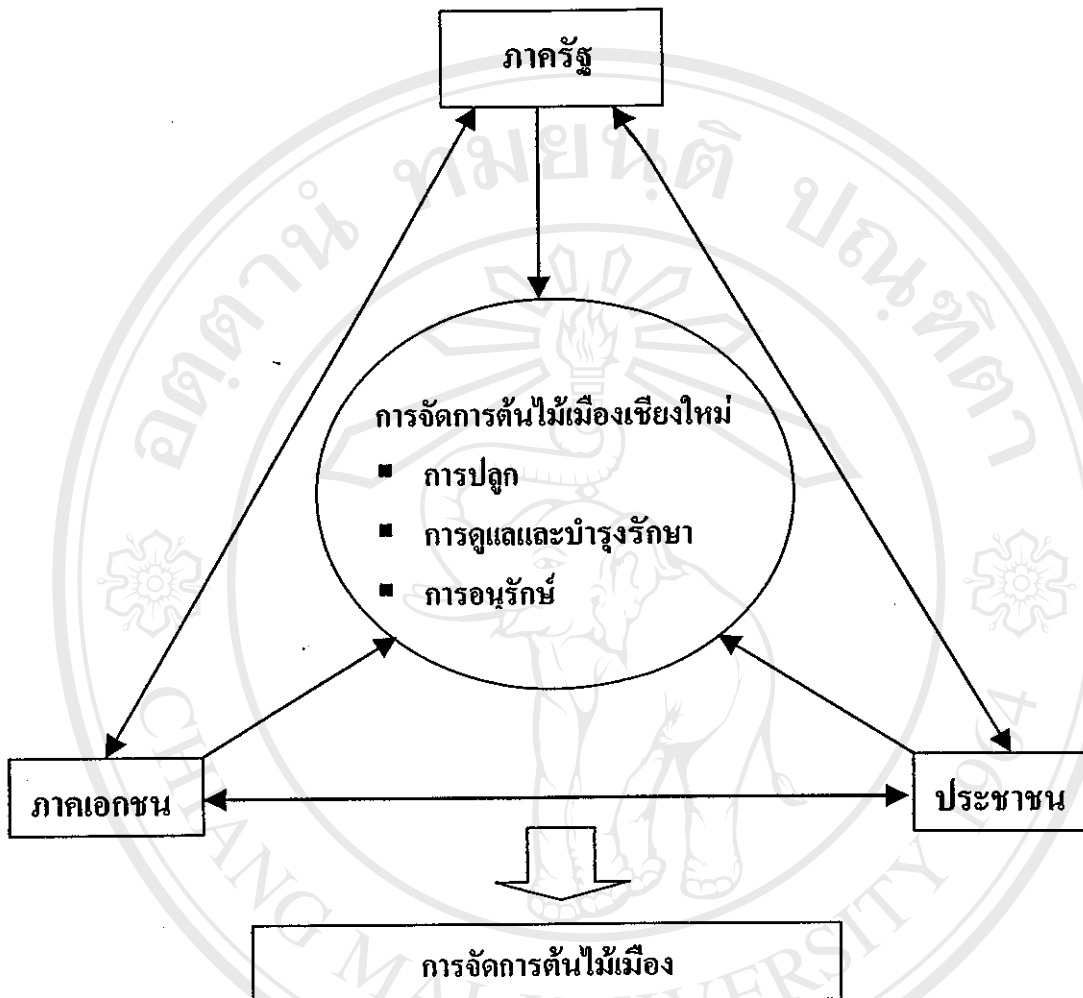
การสร้างภาพอนาคต หมายถึง เค้าโครงของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ต่อเนื่อง
กัน อันจะเกิดขึ้นตามสมมติฐานหรือทฤษฎีของแต่ละคน การสร้างภาพดังกล่าวต้องคำนึงถึงเรื่อง
ต่อไปนี้เป็นคือ

- สถานการณ์ ปราบปรามเรื่องใดเรื่องหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ควรจะหรือน่าจะมี ความเป็นไปอย่างไร ในปี พ.ศ. 2563 หรืออีก 20 ปีข้างหน้า
 - การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ ปราบปรามของเมืองเชียงใหม่ จากปี พ.ศ. 2543 ไปสู่ พ.ศ. 2563 ควรหรือน่าจะมีลักษณะอย่างไร
- อนาคต หมายถึง เชียงใหม่ อีก 20 ปีข้างหน้า คือ เชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2563

1.6 กรอบแนวความคิดและขอบเขตในการศึกษา

กรอบความคิดในการวิจัย การศึกษาการประสานบทบาทองค์กรรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชนในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ มีกรอบความคิดการพัฒนาและการจัดการ อย่างยั่งยืนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในเรื่องการประสานงานการมีส่วนร่วม รวมถึงปัญหาและอุปสรรค ในการจัดการต้นไม้ในเมืองให้สามารถดำรงอยู่ควบคู่กับกิจกรรมของ มนุษย์ เพื่อเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม ปัจจุบันมุ่งให้เจ้าหน้าที่รัฐทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องมี ส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง มีการระดมความคิด การกำหนดนโยบายการวางแผน และการบริหารแผน เขียนแผน/โครงการ และร่วมนำแผนปฏิบัติ (Action Plan) จึงมีความคิดให้มีการ ประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน เพื่อวางแผนการ จัดการทางสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาที่มาและความสำคัญของปัญหา ขอบเขตของเรื่อง และขอบเขตของพื้นที่ เพื่อให้ หน่วยงานของรัฐ องค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ ปัญหาในรูปของความร่วมมือ โดยมีเป้าหมายว่าเมื่อทุกคนได้มีส่วนร่วมให้กิจกรรมจะนำไปสู่การ ประสบความสำเร็จในการจัดการต้นไม้ในเมืองเชียงใหม่ โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ตาม แผนภูมิ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวความคิดและขอบเขตในการศึกษา